

Novejša zgodovina
in spremljanje
sodobnosti v
muzeju

60
let
Gorenjskega
muzeja

TRADICIJA GUMARSTVA, DEL INDUSTRIJSKE DEDIŠČINE GORENJSKE

MUZEJ IN SODOBNOST

Tako kot se preteklost vsakogar izmed nas ohranja v osebnih izkušnjah, spominih, zapisih, fotografijah in predmetih, tudi v muzeju zbiramo najrazličnejša dokazila o življenju pokrajine iz bližnje preteklosti. Predmeti na ta način postanejo del skupnega zgodovinskega spomina in kulturna dediščina širše skupnosti.

V Gorenjskem muzeju, in že pred tem v Muzeju revolucije v Kranju, je imelo raziskovanje novejših zgodovine vedno pomembno mesto. Sprva je bilo posvečeno času druge svetovne vojne, zbiranju gradiva o okupaciji, partizanskem boju in revolucionarnih dosežkih. V sedemdesetih letih so kustosi zgodovinarji začeli pripravljati posamezne pregledne razstave o razvoju pokrajine v povojnem obdobju in ob tem zbirali dokumentarno ter fotografsko gradivo.

Kustosinja Nada Holynski je delo oddelka novejših zgodovine usmerila tudi v zbiranje muzealij sodobnosti. Ob raziskovanju bližnje preteklosti je ugotovila, da je bilo, kljub kratki časovni oddaljenosti, tovrstno gradivo

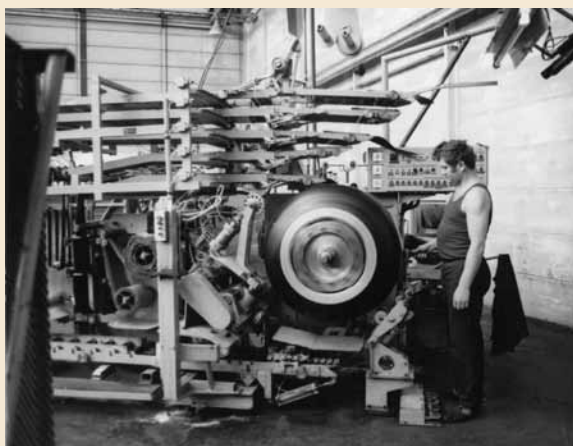
Radialni avtoplašč D 741 z jeklenim pasom, kakršne so v Savi začeli izdelovati leta 1974. S prerezom je prikazana sestava pnevmatike, ki so jo uporabljali za predstavitev kupcem.

marsikdaj že težko najti. Zlasti je bilo izgubljenega veliko, na prvi pogled nepomembnega gradiva, kot je hitro izginjajoči drobn tisk, ki pa je dragoceno zaradi svoje dokumentarne vrednosti. Zato je gradivo na terenu treba zbirati čim prej, marsikdaj sočasno z dogajanjem. Začela je pripravljati katalog dejavnosti in dogodkov na Gorenjskem v aktualnem času.

Pri muzejskem delu se je torej pokazala potreba po muzejski dokumentaciji sodobnosti. V osemdesetih letih je bilo zbiranje muzealij sodobnosti ena od novosti v muzejski stroki. Nada Holynski je bila ena prvih kustosinj v slovenskih muzejih, ki je načrtno začela zbirati gradivo, ki označuje delo in življenje v aktualnem času. S svojimi prispevki na strokovnih srečanjih je, v sodelovanju z drugimi slovenskimi muzealci novejših zgodovine, oblikovala teoretične osnove za zbiranje tovrstnega gradiva. Pri tem je izhajala iz praktičnih izkušenj pri pripravi razstav in delu na terenu. Temeljno delo mora biti usmerjeno v sprotno spremljanje in evidentiranje vsakodnevnega dogajanja ter ustvarjanje fotografske dokumentacije. Ves čas je treba biti v stiku z različnimi organizacijami in skupnostmi. Nujno je sodelovanje s strokovnjaki na najrazličnejših področjih in ob njihovi pomoči oblikovanje kriterijev za zbiranje gradiva. Zbrani muzejski predmeti morajo biti materialna dokazila z vseh področij življenja in dela v določenem času in prostoru. Pri zbiranju predmetov sodobnosti mora kustos upoštevati glavne kriterije, kot so tipičnost, kakovost, razširjenost, novosti, izginjanje, izjemnost gradiva, zlasti pa domača produkcija. Nekatere predmete zbiramo zaradi njihovega simbolnega pomena, kot spremljevalce in pričevalce zgodovinskih dogodkov. Ker aktualni predmeti iz vsakdanjega življenja na prvi pogled ne delujejo kot nosilci informacij in sporočil, zanimivih za zgodovino, jih običajno dojemamo drugače kot starejše gradivo. Zato je naloga muzealca za sodobno

Rušenje stavb ob Koroški cesti leta 1969, pred začetkom gradnje veleblagovnice Globus. V ozadju tovarniško poslopje Save na prvotni lokaciji. (Foto T. Marčan)
Fotografska dokumentacija sodobnosti predstavlja znaten del gradiva muzejske fototeke.

Nove tovarniške hale Save na Laborah sredi šestdesetih let in proizvodnja radialnih plaščev leta 1974. (Foto D. Holynski)

Reklamne fotografije za prve radialne letne avtomobilске pnevmatike Save Semperit iz leta 1973; zbirka diaposnetkov novejšę zgodovine. (Foto J. Fink)

Reklamna tabla Sava Semperit, ki so jo uporabljali v službi za propagando Save na začetku osemdesetih let. (Foto B. Gunčar)

zgodovino, da jih interpretira kot originalna muzejska dokazila, ki bodo v prihodnje označevala današnji prostor in čas.

Na ta način zbrano gradivo je bilo v Gorenjskem muzeju v preteklosti predstavljeno na več dokumentarnih razstavah. Prelomna je bila razstava *Gorenjska – Osemdeseta leta v muzejski predstavitvi*, kjer so bila v praksi uresničena teoretična izhodišča zbiranja gradiva sodobnosti. V muzeju tako že več kot tri desetletja teče zbiranje sodobnega, marsikdaj še aktualnega gradiva – predmetov, drobnega tiska in fotografske dokumentacije, s čimer se v zadnjem času ukvarja Monika Rogelj. S tem nam je omogočen aktiven poseg v odbiranje najznačilnejšega in najpogostejšega gradiva. Taki predmeti so navadno dobro ohranjeni, o njih je dostopnih več informacij, kar nam omogoča popolnejšo muzejsko dokumentacijo. Seveda je zbrane muzealije sodobnosti sčasoma treba ponovno ovrednotiti z zgodovinske distance, na podlagi novih spoznanj, ki omogočajo objektivnejši pogled. Ves čas zbiramo tudi starejše gradivo druge polovice 20. stoletja in tako dopolnjujemo zbirke za nazaj.

Novi čas globalizacije, hitrega potrošništva in na vseh

področjih prisotnega marketinga so nas pri zbiranju muzealij sodobnosti postavili pred dodatno nalogo – v množični dnevni produkciji in veliki ponudbi materialnih dobrin prepoznati in odbrati temeljne, najbolj povedne, simbolne pričevalce bližnje preteklosti in aktualnega časa v našem prostoru, ob upoštevanju različnih socialnih skupin, njihovega načina življenja in vrednot. Doba elektronskih medijev in digitalnih nosilcev sporočil zahteva še bolj redno spremljanje in hitrejše odzivanje na dogajanje. Informacije zdaj ostajajo nekje v virtualnem svetu, vendar se ob stalnem nalaganju novih vsebin na svetovni splet sled za njimi lahko hitro izgubi.

Vse to od nas pri muzejskem delu vedno znova zahteva spraševanje po že pred desetletji postavljenih kriterijih kakovosti, tipičnosti, novosti in izginjanja, hkrati z dodatno mero kritičnosti in previdnosti pri izboru gradiva.

INDUSTRIJSKA DEDIŠČINA IN TRADICIJA GUMARSTVA

Velik del predmetov v zbirkah oddelka novejšę zgodovine in spremljanja sodobnosti Gorenjskega muzeja so izdelki domačih tovarn, dosežki vseh panog gorenjske industrije,

ki je bila v preteklih desetletjih nosilka razvoja pokrajine. Hkrati je bila večina teh predmetov del vsakdanjega življenja ljudi in so tipični uporabni predmeti svojega časa. Zelo raznoliki predmeti zbirke torej pričajo o vseh področjih življenja gorenjskega človeka v drugi polovici 20. stoletja.

Med prvimi inventariziranimi predmeti v zbirkah sodobnosti so bili izdelki tovarne Sava Kranj. Gre za v tistem času aktualne izdelke, ki so jih v Savi izdelovali in prodajali v prvi polovici osemdesetih let. Pred tremi desetletji v muzeju shranjeni predmeti sodobnosti so danes muzejska dokazila zgodovinskega prostora in časa, del kulturne dediščine.

Hiter napredek, ki ga je Kranj doživel v drugi polovici 20. stoletja, si je nemogoče zamišljati brez tovarne Sava, podjetja z več kot devetdesetletno tradicijo uspešnega delovanja. Zaznamovala je razvoj celotne pokrajine in je bila vedno sinonim gospodarskega uspeha. Tradiciji gumarstva na Gorenjskem sledimo od leta 1920, ko so štirje trgovci iz Kranja in Zalega Loga v družabništvu ustanovili uvozno-izvozno podjetje *Atlanta*, ki je prijavilo tudi tovarniško izdelovanje gumenih izdelkov. Naslednje leto se je preimenovalo v *Vulkan*, tovarnica za gumijske izdelke, ki je bilo prvo tovrstno podjetje v tedanji državi. Med prvimi izdelki Vulkanova so bili podpetniki za čevlje, ki so jih oglaševali pod imenom Eterna. Izdelovali so tudi radirke, podplate, opanke, tesnilne plošče, različne cevi, termoforme in druge tehnične pripomočke. Kasneje so izdelovali tudi zračnice in plašče za kolesa. Leta 1931 je lastništvo prevzelo avstrijsko podjetje Semperit in ime tovarne spremenilo v *Semperit*, jugoslovanska tvornica gumijskih izdelkov. Proizvodnja se je stalno povečevala, od sprva 50 zaposlenih jih je deset let kasneje delalo 100 in leta 1940 več kot 500. Takrat je lastnik podjetja postala družba Continental iz Hannovra. Z začetkom druge svetovne vojne je bila tovarna vključena v nemško vojno proizvodnjo.

Delo so nadaljevali takoj po vojni, s 327 zaposlenimi. Po zaplembi je podjetje postalo državno in leta 1945 dobilo ime *Tovarna gumijskih izdelkov Sava*. Od leta 1948 so uporabljali nov zaščitni znak, ki je postal zelo prepoznaven. Začeli so proizvajati transportne trakove, klinaste jermene, avtomobilske plašče, zračnice in plašče za tovorna vozila. Proizvodnja je do začetka petdesetih let še vedno tekla na Kokrškem bregu, na stari lokaciji blizu mesta. Začeli so graditi nove hale na Laborah, kjer je nastala nova industrijska cona Kranja.

Z vsesplošno motorizacijo v šestdesetih letih se je bistveno povečal obseg proizvodnje avtomobilskih pnevmatik. Leta 1967 so začeli sodelovati s tujim partnerjem, podjetjem Semperit, najprej z licenčno proizvodnjo diagonalne pnevmatike. Za proizvodnjo nove radialne pnevmatike je bila leta 1972 ustanovljena *Tovarna avtopnevmatike*

Termoform je bil eden prvih izdelkov Save. Začeli so jih izdelovati leta 1928, prav tako zračnice za kolesa in različne cevi.

Vzorci gumenih in izolacijskih cevi, ki so jih v Savi izdelovali v prvi polovici osemdesetih let.

Plašč za kolo in moped ter klinasti jermeni, značilni izdelki Save, začetek osemdesetih let 20. stoletja

Sava Semperit, kot samostojni obrat v okviru Save. Od sredine sedemdesetih let je obseg proizvodnje ob velikih investicijah in modernizaciji strmo naraščal in konec osemdesetih let je v Savi delalo več kot 4700 delavcev. Ob skrbi za razvoj so izdelke uspešno prodajali tudi na zahtevnih tujih trgih. Razvoj novih kakovostnih avtomobilskih in tovornih plaščev se je nadaljeval tudi v devetdesetih letih. V Savi so sčasoma opustili proizvodnjo nekaterih izdelkov, kot so bile cevi, tesnila, blazine ...

Delovanje podjetja je bilo večkrat reorganizirano. V samostojni Sloveniji se je leta 1992 preoblikovalo v korporacijo Sava in leta 1996 postalo delniška družba, ena največjih v Sloveniji. Leto pred tem je bilo prekinjeno sodelovanje s Semperitom. Prelomno za Savo je bilo leto 1997, ko je bila podpisana pogodba o partnerstvu z ameriškim podjetjem Goodyear. Ta je postal večinski lastnik novoustanovljene družbe *Sava Tires* in je prevzel proizvodnjo avtoplaščev in pogonskih jermenov. Le del tradicionalne gumarske in kemične proizvodnje je ostal v matični družbi Sava.

Sčasoma se je Sava vse bolj preusmerjala v neproizvodne dejavnosti. Leta 2012 je bil prodan še zadnji del gumarske dejavnosti. Danes v Kranju dolgoletno tradicijo gumarstva pod blagovno znamko Sava nadaljujeta dve podjetji. V

Katalogi in prospekti Save iz sedemdesetih in osemdesetih let 20. stoletja. Drobni tisk je zaradi svoje dokumentarne vrednosti pomembno dopolnilo muzejskega predmeta.

podjetju *Goodyear Dunlop Sava Tires*, ki je od leta 2004 del ameriškega koncerna, izdelujejo visoko zmogljive pnevmatike petih blagovnih znamk. S proizvodnjo gumenih tehničnih izdelkov (pnevmatike za motorje in skuterje, izdelki za zaščito okolja, izdelki za tiskarstvo, transportni trakovi) uspešno nadaljuje podjetje Savatech, v lastništvu češke družbe ČGS. Poslovna skupina Sava danes deluje na področjih financ in turizma.

Recent history and monitoring the present at the museum

At Gorenjska Museum research into recent history has always had an important place. Curator Nada Holynski from the Department of Recent History thus began to document the present and collect material relating to contemporary work and life. Since much material in the field quickly disappears, it is necessary to collect it as soon as possible, when the events that it relates to take place. Thus at Gorenjska Museum for more than thirty years we have collected contemporary materials – objects, print items and photographs. The curator must take into account key criteria such as representativeness, quality, scope, newness, disappearance and the exceptionality of material, particularly that which is locally produced. Some objects are collected because of their symbolic value, as

THE RUBBER INDUSTRY, PART OF GORENJSKA'S INDUSTRIAL HERITAGE

companions and witnesses to historic events. The age of globalisation demands of us an even greater level of critical distance in identifying the most fundamental and eloquent contemporary museum items.

Many of the objects in the collection of the Department of Recent History at Gorenjska Museum are the products of local factories, representing the achievements of the industries that in the past were the main drivers of development in the region. Among the first items to be selected as representative of Gorenjska's industrial heritage were those acquired in the first half of the 1980s from the Sava Kranj rubber factory. Objects then in use now function as museum evidence of historical time and space, and part of the cultural heritage.

Avtorica besedila in izbor predmetov: mag. Monika Rogelj

Predmeti: zbirke Gorenjskega muzeja

Konservatorski posegi: Marjanca Jeglič

Fotografije: fototeka Gorenjskega muzeja, Drago Holynski, Tone Marčan, Jože Fink, Marko Aljančič, Jure Petrovčič, Boštjan Gunčar (fotografije predmetov)

Jezikovni pregled: Judita Babnik

Prevod: David Limon

Grafično oblikovanje in oblikovanje razstave: Barbara Bogataj Kokalj, Studio Aleja, d. o. o.

Tisk: Medium d.o.o.

Izdal: Gorenjski muzej, zanj Marija Ogrin

Naklada: 700 izvodov

Kranj, december 2013

www.gorenjski-muzej.si

Pripravljeno ob 60-letnici Gorenjskega muzeja. Izdajo publikacije in razstavo sta omogočila Mestna občina Kranj in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

GORENJSKI
MUZEJ

MESTNA OBČINA KRANJ

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO